

«Τι εστί Δικαιοσύνη στην Εκπαίδευση;» Μια κοινωνιο-παιδαγωγική προσέγγιση με αφορμή τη φιλοσοφία της Θεωρίας των Συνόλων

Κωνσταντίνος Διαμαντόπουλος
Δρ., Εκπαιδευτικός ΠΕ01,
Θεολόγος-Επικοινωνιολόγος,
3ο Γυμνάσιο Αγίων Αναργύρων
diamadkon@outlook.com.gr

Περίληψη

Η Δικαιοσύνη σε όλα τα κράτη ανά τον κόσμο δεν αποτελεί πρόβλημα αλλά πρόκληση αναφερομένη σε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα και θεσμό. Το ίδιο ακριβώς ισχύει και στο πλαίσιο της Ελληνικής Εκπαίδευσης. Οι νομικές φόρμες, που ως επί το πλείστον συνιστούν το κορμό της θύραθεν νομοθεσίας που διέπει την οργάνωση και τη διοίκηση του κράτους, επιλαμβάνεται ορισμένων αρμοδιοτήτων σχετικών με τη διευθέτηση συγκεκριμένων νομικών κάθε φορά θεμάτων, πλην όμως η εκπαιδευτική διαδικασία συνιστά ιδιάζουσα και πάντα εξαιρετική περίπτωση, εφόσον το υποκείμενο του ενδιαφέροντος είναι ο άνθρωπος και ψυχολογική του κατάσταση και ισορροπία. Η παρούσα σύντομη μελέτη παρουσιάζει τη διαμόρφωση της έννοιας της δικαιοσύνης μέσα από ένα τόσο κοινωνικό-μαθηματικό μοντέλο, που προέκυψε μέσα από την έννοια της σχέσης και των τομέων της εκπαιδευτικής ζωής όσο και παιδαγωγικό πεδίο σκιαγραφώντας ακριβώς αυτό τον ιδιάζοντα χαρακτήρα της μέσα στο σχολείο.

Λέξεις-κλειδιά: Σχέση, Ισορροπία, Ισχύς, Κυκλικό Μοντέλο, Νομοθεσία.

1. Εισαγωγή

Ένα πολύπλοκο θέμα άλλες φορές έχει απλές λύσεις και άλλες το ίδιο πολύπλοκες με την αρχικώς τεθείσα ερώτηση ή ίσως πολυπλοκότερες. Η επίλυση του ζητήματος κάθε φορά εξαρτάται από τη φύση του ερωτήματος. Στη συγκεκριμένη σύντομη μελέτη θα διευκρινιστεί, όχι μόνο ένας περιεκτικός ορισμός της Δικαιοσύνης, που μπορεί να δοθεί ανάλογα με τη φιλοσοφική οπτική εκάστου, αλλά και ποια δύναται να είναι η θέση της στην εκπαίδευση ως θεσμό και διαδικασία (Strand, 2022: 142). Η Δικαιοσύνη λοιπόν φέρεται, μέσω του ερωτήματος, εξαρτώμενη από την έννοια της εκπαίδευσης (Strand, 2022). Θα μπορούσε λοιπόν εν προκειμένω να λειτουργήσει σε πρώτο πλάνο ένα σύστημα μεταβλητών: από τη μια πλευρά η δικαιοσύνη καλύπτει το ρόλο της εξαρτημένης μεταβλητής και η εκπαίδευση από την άλλη καλύπτει το ρόλο της ανεξάρτητης μεταβλητής (Kaliyadan & Kulkarni, 2019: 83). Αυτό συμβαίνει διότι το σύστημα της δικαιοσύνης διαμορφώνεται αναλόγως με την κατάσταση του συστήματος της εκπαίδευσης, που θεραπεύει (Thrupp & Tomlinson, 2005: 549). Ο δε ενδιαμέσος μεταξύ τους χώρος δύναται να κληθεί «σχέση ή «σύνδεση».

Στις θετικές επιστήμες και κυρίως στη στατιστική, η σύνδεση μεταξύ δύο μεταβλητών κυμαίνεται ανάλογα με τη θέση που κατέχουν κάθε φορά μέσα σε ένα σύστημα αναφοράς από το οποίο και παίρνουν καθορισμένες κάθε φορά τιμές (Kaliyadan & Kulkarni, 2019: 82). Το τελευταίο είναι εξαιρετικά χρήσιμο σε υπολογιστικό και αξιολογικό επίπεδο, ιδιαίτερα ως προς τη θετική οπτική των επιστημών. Ωστόσο, η ανθρώπινη προσωπικότητα και η δράση της εκδιπλώνεται με πολυπλοκότερους και εξαιρετικά πολυποίκιλους τρόπους κάθε φορά, που ξεπερνούν θετικές κατασκευές συστημάτων αναφοράς και ως εκ τούτου οφείλουν να

αντιμετωπιστούν out of the box, δηλαδή πιο κριτικά (Hogan & Sherman, 2019: 1–5). Η μελέτη της σύνδεσης της δικαιοσύνης με την εκπαίδευση στη παρούσα συνάφεια θα λάβει χώρα σε ένα κριτικό μεθοδολογικό πλαίσιο.

2. Συζήτηση

Το ερώτημα λοιπόν αναδύεται επιτακτικά: *τι είναι η δικαιοσύνη στην εκπαίδευση;* Η απάντηση που θα δοθεί σε πρώτο πλάνο εξυπηρετεί μια αρχική κατανόηση του ζητήματος: δικαιοσύνη είναι οποιαδήποτε εφαρμοσμένη αξία (Sen, 2012: 101) εξυπηρετεί την ισορροπία στο καθ' ένα μικρο-εκπαιδευτικό σύστημα. Η εκπαίδευση σε γενικές γραμμές συνιστά ένα τεράστιο χώρο αποτελούμενο από σχολικές μονάδες και πανεπιστήμια εντός του οποίου διενεργείται η εκπαιδευτική διαδικασία. Κάθε εκπαιδευτική μονάδα λογίζεται ως ένα μικρο-εκπαιδευτικό σύστημα. Το δε σύνολό τους συνιστά το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα στο σύνολό του. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον κατά τους Beamish and Bryer (2014) εξελίσσονται: α) η μάθηση β) οι ανθρώπινες σχέσεις και γ) η ανάπτυξη της προσωπικότητας. Όσο αυτά τα συστατικά στοιχεία της ανθρώπινης ζωής εξελίσσονται τόσο διευρύνονται οι πιθανότητες των συγκρούσεων (Serje, 2017: 139).

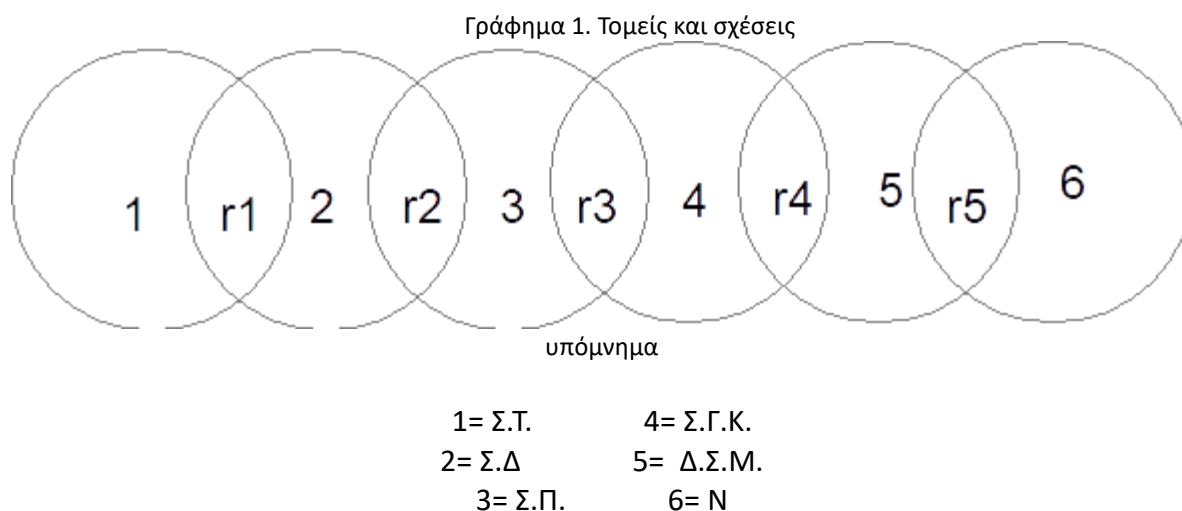
Οι κοινωνικές συγκρούσεις είναι αναπόφευκτες καθόσον συνιστούν άλλοτε μικρές και άλλοτε μεγαλύτερες δοκιμασίες κοινωνικής μάθησης και προσαρμογής (Ashforth et al., 2007: 447). Οι κοινωνικές συγκρούσεις δε συνιστούν εχθρότητες μικρού ή μεγάλου βεληνεκού, άποψη που ίσως να καλλιεργείται στα ευρύτερα κοινωνικά στρώματα αλλά αδυναμία συμβίωσης δύο ή παραπάνω κοινωνικών μονάδων ή περιβαλλόντων¹. Για παράδειγμα δύο άνθρωποι, που δεν έχουν ξαναϊδωθεί, εργάζονται στο ίδιο εργασιακό περιβάλλον και διαπιστώνεται ότι η συνεργασία τους δεν ευδοκιμεί για οποιοδήποτε επαγγελματικό λόγο. Αυτοί οι άνθρωποι δεν είχαν βρεθεί ποτέ στο παρελθόν αντιμέτωποι και όπως φαίνεται πέρα του επαγγελματικού ζητήματος της συνεργασίας των δεν είχαν ούτε έχουν να αντιμετωπίσουν κάποιο άλλο πρόβλημα. Είναι προφανές, ότι αυτοί οι δύο άνθρωποι λόγω της διαφορετικής τους κουλτούρας, της ενδεχόμενης διαφορετικής προϋπηρεσίας τους, του διαφορετικού επικοινωνιακού κώδικα που έχουν υιοθετήσει όλα αυτά τα χρόνια και βεβαίως εξαιτίας του διαφορετικού ιστορικού κοινωνικού περιβάλλοντος προέλευσης που τους έχει τροφοδοτήσει με διαφορετικές κοινωνικές αξίες (Saks & Ashforth, 1997a; Haueter et al., 2003) αδυνατούν να βρουν έναν κοινό τόπο συνάντησης με αποτέλεσμα τη δημιουργία συγκρουσιακού κλίματος και πιθανότατα τη διενέργεια αδικιών, που με κάποιο τρόπο οφείλουν να αρθούν, ώστε να επανέλθει η ισορροπία στο μικρο-εκπαιδευτικό σύστημα και να μπορέσει να λειτουργήσει υγιώς. Σημειωτέον δε ότι στο οποιοδήποτε μικρο-κοινωνικό σύστημα όταν πάσχει ένας παράγοντάς του, τότε η παθογένεια εξαπλώνεται σταδιακά σε ολόκληρο το σώμα του συστήματος με αποτέλεσμα τη δυσλειτουργία και την ανισορροπία (Rook, 2015: 45–51).

Στον χώρο της εκπαιδευτικής κουλτούρας υφίστανται συγκεκριμένοι τομείς εντός των οποίων οι εκπαιδευτικοί καλούνται να αναπτύξουν τις γνώσεις, την επικοινωνία αλλά και τις διδακτικές ακαδημαϊκές δεξιότητές τους προς όφελος των μαθητών/τριών τους. Εκτιμάται ότι οι σπουδαιότεροι απ' αυτούς συμπληρώνοντας τον Powell (2004) είναι: α) η Σχολική Τάξη (Σ.Τ.) β) ο Σύλλογος Διδασκόντων (Σ.Δ.) γ) το Σχολικό Προαύλιο (Σ.Π.) δ) ο Σύλλογος Γονέων και Κηδεμόνων (Σ.Γ.Κ.) ε) η Διεύθυνση της Σχ. Μονάδος (Δ.Σ.Μ.) και στ) η Κείμενη Νομοθεσία (Ν). Σίγουρα υπάρχουν και πολλοί άλλοι τομείς που επιδρούν κατά τη διάρκεια της εργασίας των

¹ Εάν η αδυναμία προσαρμογής εξελιχθεί σε εχθρική σύγκρουση (hostility), τότε το τελευταίο συνιστά εντελώς διακεκριμένη εξέλιξη.

εκπαιδευτικών, που ενώ στη παρούσα συνάφεια δεν αναφέρονται, τούτο δε σημαίνει ότι θεωρούνται ασήμαντοι ή ανύπαρκτοι. Οι τομείς αυτοί συνδέονται άρρηκτα μεταξύ των κατά τρόπο οργανικό, διότι η σωστή λειτουργία του ενός επιφέρει ακολούθως και τη σωστή λειτουργία του άλλου (Powell, 2004). Στην Ελληνική μάλιστα δημόσια εκπαίδευση ισχύει η αρχή του γενικότερου Δημόσιου τομέα, όπου το αποτέλεσμα μιας εργασίας ή διαδικασίας είναι συνισταμένη πολλών συνιστωσών και όχι μίας, ώστε έτσι να διασφαλίζεται η επαλήθευση της ορθότητας και ο έλεγχος της διαδικασίας (αρχή της ελεγχιμότητας ή εποπτείας) κατά Σπηλιωτόπουλο (1997: 258–259). Μεταξύ των υπάρχει η αντίστοιχη σχέση (r), η οποία αριθμείται όπως παρακάτω:

3. Μέθοδος

Η μέθοδος εργασίας που ακολουθήθηκε άντλησε την έμπνευσή της από το περίφημο βιβλίο του Nicholas Christakis και David Fowler (2011) με τίτλο *“Connected: the surprising power of our social networks and how they shape our lives-how your friends’ friends’ friends affect everything you feel, think, and do”* και προώθησε εν μέρει το κοινωνιολογικό πλαίσιο της σε κοινωνιο-μαθηματικό και το τελευταίο σε ευρύτερα ψυχοκεντρικό. Οι σχέσεις επομένως ρυθμίζουν πλείστα κοινωνικά θέματα και έτσι κάθε r φαίνεται στη παρούσα συνάφεια ότι συμπεριλαμβάνει δύο τομείς (γραφ.1) όπου η r1 συνδέει την Σ.Τ. με το Σ.Δ, η r2 το Σ.Δ. με τα τεκταινόμενα στο Σ.Π., ακολούθως η r3 τα Σ.Π. με το Σ.Γ.Κ. κατόπιν η r4 το Σ.Γ.Κ. με τη Δ.Σ.Μ. και τέλος η r5 συνδέει τη Δ.Σ.Μ. με τη Ν. Με παρατήρηση διαπιστώνεται ότι το σύνολο των τομέων (T) και το σύνολο σχέσεων (r) συναρμόζονται με βάση την εξίσωση:

Σχέση 1. T και r

$$T = r + 1 \text{ όπου } r = T - 1 \text{ n/a}$$

Στη σχέση $T = r + 1$ ισχύει ότι $r = 1$, στη σχέση όμως $r = T - 1$ η ισότητα $T = 1$ δεν ισχύει, διότι ακόμα και στην περίπτωση της απομάκρυνσης ενός τομέως από το σύνολο των τομέων, οι διαμορφούμενες σχέσεις θα εξακολουθούν να είναι κατά μία μονάδα (1) λιγότερες. Άρα η ισορροπία του συστήματος φαίνεται ότι εξασφαλίζεται με τη συνθήκη $(r + 1)$ ως προς T. Στην πραγματικότητα όμως κάτι τέτοιο δύναται να θεωρηθεί αυθαίρετη υπόθεση, διότι η προσθήκη μιας r συνεπιφέρει τουλάχιστον έναν ακόμα επιπλέον τομέα (T) στο προσκήνιο, που θα συνδέεται ή με έναν επόμενο ή με έναν προηγούμενό του, με αποτέλεσμα το T-1 ή το

$r+1$ να συνεχίζεται εις το άπειρο (+/-) όσο προστίθενται σχέσεις ή αφαιρούνται τομείς επίδρασης στο επίπεδο πάντα μιας αφαιρετικής λογικής.

Η παραπάνω μαθηματική κυρίως λογική αποδίδει μια γραμμική περιγραφή ενός μικρο-εκπαιδευτικού συστήματος σε επιφανειακό αλλά όχι σε ανατομικό επίπεδο, διότι δεν δύναται να ερμηνευθεί η παράμετρος r με βάση τη μαθηματική λογική πέρα από τον κοινό υφιστάμενο χώρο μεταξύ των τομέων (T) ή την εξωτερική σχέση των φορέων των ως υποσυνόλων με βάση τη θεωρία των συνόλων.

Στο κοινωνιολογικό επίπεδο της εκπαίδευσης κάθε σχέση (r) ερμηνεύεται ως συνεργασία των φορέων των τομέων σε δραματικό και ψυχολογικό επίπεδο, κάτι που η θεωρία των συνόλων δεν μπορεί να αποδώσει παρά μόνο εξωτερικά-περιγραφικά. Στην εκπαιδευτική πρακτική (αλλά και σε οποιοδήποτε επίπεδο δημόσιας λειτουργίας στην ελλαδική πραγματικότητα) οι φορείς ενός τομέως είναι ανθρώπινες προσωπικότητες που καλούνται να συνεργαστούν για την διεκπεραίωση μιας δημόσιας εκπαιδευτικής λειτουργίας. Σε οποιαδήποτε συγκρουσιακή περίπτωση ή αδικία ή ασυμφωνία, το οικοδόμημα των αλληλοπεριχωρούμενων κύκλων (γραφ.1) αποδομείται, καθώς οι κύκλοι των τομέων (T) απομακρύνονται ο ένας από τον άλλον και ο χώρος r περιορίζεται βαθμηδόν ωστόσο εξαφανιστεί εντελώς ($r=0$). Σημειωτέον ότι η παραπάνω υπόθεση εργασίας στηρίζεται στον άξονα των διπλών σχέσεων, πλην όμως στην καθημερινή κοινωνική και επαγγελματική πρακτική οι σχέσεις (r) μεταξύ των φορέων (όπου φορέας εννοείται το άτομο) αλλά και των τομέων μπορεί να είναι περισσότερες ($r>2$) κάνοντας τη μελέτη του μικρο-εκπαιδευτικού συστήματος ακόμα περιπλοκότερη, όπως ακριβώς συμβαίνει στη μελέτη των δικτύων (Christakis & Fowler, 2011). Στη συνάφεια αυτή η αποκατάσταση της υγείας του συστήματος δια της αντιμετώπισης των τυχόν παθογενειών του καθώς και η διατήρηση της ισχύος των σχέσεων που συναρμολογούν τους τομείς λειτουργίας (T) του εκτιμάται ότι αποδίδουν σε ένα μεγάλο βαθμό την έννοια και την αρμοδιότητα της δικαιοσύνης ως το εξισορροπιστή των συγκοινωνούντων τομέων (T). Η Δικαιοσύνη επομένως είναι η συνεκτική ουσία που περιέχεται στις κοινωνικές σχέσεις, των νόημα δε της οποίας εξαρτάται απόλυτα από την πορεία της ιστορικότητας των κοινωνικών σχέσεων εν τόπω και χρόνω και τη προσπάθεια των ανθρώπων να σταθμίσουν βάρη και δικαιώματα μεταξύ των (Buettner-Schmidt & Lobo, 2011: 948–958) ανεξάρτητα από τα αριθμητικά μέτρα και τις στατιστικές διακυμάνσεις της προσπάθειας αυτής μέσα στον πολιτισμό.

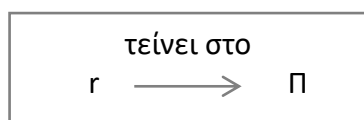
4. Περιορισμοί

Με αφορμή την παραπάνω κοινωνιο-ιστορική συλλογιστική προέκυψε εντός αυτής και ένα ιδίωμα των σχέσεων (r) των φορέων που είναι η ισχύς (I). Ερωτάται επομένως στο σημείο αυτό: *τι είναι ισχύς στις κοινωνικές σχέσεις;* Ισχύς με βάση έναν πολύκροτο ορισμό των πολιτικών επιστημών καλείται η ασύμμετρη σχέση μεταξύ των φορέων (Abizadeh, 2021, pp. 3–4). Στα πλαίσια της απάντησης θα πρέπει να σημειωθεί η εξής διάκριση σε: α) έντονη ισχύς β) χαλαρή ισχύς και γ) ανύπαρκτη ισχύς. Συνακολούθως δε θα γίνει και διάκριση σε θετική και αρνητική ισχύ ανάλογα με το εξαγόμενο αποτέλεσμα (Abizadeh, 2021). Στη πρώτη περίπτωση γίνεται λόγος για μια δυναμική, ζωντανή και δραστήρια σχέση που διέπει τους συνεργάτες εκπαιδευτικούς στο μικρο-εκπαιδευτικό σύστημα της Σχολικής Μονάδας. Στο σημείο αυτό οι εκπαιδευτικοί συνεργάζονται αρμονικά μεταξύ των σε σημείο μάλιστα που ο υπηρεσιακός χαρακτήρας των σχέσεων ενίοτε συμπλέκεται με τον προσωπικό (Π), οπότε και η ισχύς (I) λαμβάνει θετικό πρόσημο. Το δε ζήτημα του δικαίου αποκτά υποκειμενική βαρύτητα και επιλύεται εντός της σχέσης (r) των υποκειμένων (Ahmad et al., 2018: 421–440).

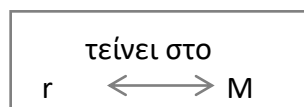
Μπορεί να θεωρηθεί μάλιστα φυσική πρακτική, σε κάποιον κενό χρόνο, οι συνάδελφοι-εκπαιδευτικοί μεταξύ των να μιλούν και για κάποια περιστατικά της προσωπικής τους ζωής, ωστόσο το φαινόμενο αυτό δεν είναι πάντα δεδομένο, ιδιαίτερα σε ψυχρά ή άγνωστα ή αδιάφορα κοινωνικά περιβάλλοντα. Η έντονη θετική ισχύς παρόλα αυτά αποπνέει φίλιο κλίμα και μέσα σε αυτό βρίσκει εύκρατο κλίμα η προσωπικότητα να εκδιπλωθεί και να αναπτυχθεί, η οποία ως εκ της ρίζας της εμπεριέχει την ανάπτυξη ως εκκολλαπτόμενη ενέργεια και την σε κάποιο βαθμό αυθόρμητη εκφορά του προσωπικού στοιχείου (Ahmad et al., 2018). Εδώ μάλιστα ισχύει:

Σχέση 2. r και Π

Το ανάλογο ισχύει και προς τη συμπεριφορά των εκπαιδευτικών προς το μαθητικό δυναμικό υπό την έννοια ότι οι σχέσεις των ενδυναμώνονται και αναπτύσσονται εποικοδομητικά προς το παιδαγωγικό και διδακτικό όφελος των μαθητών/τριών (M). Οπότε στο σημείο αυτό ισχύει:

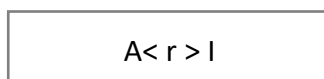
Σχέση 3. r και M

Αντίθετα, στη δεύτερη περίπτωση, που οι σχέσεις των εκπαιδευτικών μεταξύ τους αλλά και με το μαθητικό δυναμικό τους ενδεχομένως πάσχουν, τότε διαφαίνεται ότι δεν εξυπηρετείται ικανοποιητικά ο παιδαγωγικός και διδακτικός σκοπός του μικρο-εκπαιδευτικού συστήματος ούτε όμως και ο κατά πολύ χρήσιμος επικοινωνιακός σύνδεσμος των εκπαιδευτικών εντός του οποίου πολλά σχολικά προβλήματα δύνανται να βρουν λύσεις. Σε τέτοιες περιπτώσεις οι υπηρεσιακές σχέσεις (Ahmad et al., 2018) διέρχονται σε φάση κρίσης (critical point phase), όπου ο κάθε εκπαιδευτικός θεωρεί τη δική του θέση ισχυρότερη έναντι εκείνης του συναδέλφου του σχετικά με κάποιο υπηρεσιακό ζήτημα. Στη φάση αυτή επικρατεί έντονα στην επαγγελματική ατμόσφαιρα το συναίσθημα της αδικίας του ενός μέρους υπό του άλλου λόγω της εκπεφρασμένης ασύμμετρης ισχύος (Abizadeh, 2021). Σε αυτή τη φάση τρεις είναι οι πιθανές δίοδοι για έξοδο από τη φάση κρίσης, ώστε να επέλθει η ισορροπία στο μικρο-εκπαιδευτικό σύστημα και να υπερκεραστεί το πρόβλημα της ανισομέρειας της ισχύος :

α) να προσπαθήσουν οι φορείς μέσω αμοιβαίων συμβιβασμών να μειώσουν εκατέρωθεν την ισχύ της διαφορετικότητάς των και έτσι η επαναφορά του φίλιου επικοινωνιακού κλίματος να ενδυναμώσει την r όπου μέσω αυτής το πρότερον άλυτο ζήτημα να εισέλθει σε διαδικασία επίλυσης. Παρατηρείται ότι το αίσθημα της αδικίας (A) υποχωρεί μέσω της ενδυνάμωσης της σχέσης (r), η οποία με τη σειρά της επέρχεται με την αποδυνάμωση της ισχύος (I). Μέσα από αυτή τη διαδικασία λειτουργεί η έννοια της δικαιοσύνης με απώτερο σκοπό την εξασφάλιση της ισορροπίας (Hamdanieh et al., 2023), οπότε και ισχύει:

Σχέση 4. Αποδυνάμωση της ισχύος

β) η παρουσία του/της Διευθυντή/τριας δύναται επίσης να λειτουργήσει θετικά, όταν η επέμβασή του/της αποτελεί αμοιβαία απόφαση των μερών. Ο/Η Διευθυντής/ντρια οφείλει να αποτελεί τον ενισχυτή των επαγγελματικών σχέσεων (r) αλλά και τον καταλύτη, όπως θα δειχθεί παρακάτω στην επίλυση προβληματικών καταστάσεων. Γεγονός είναι ότι και μέσω αυτής της οδού η Σχέση (4) βρίσκει εφαρμογή (κυκλική θεωρία) και γ) η παρουσία και η επέμβαση τρίτων συναδέλφων/σών κατόπιν αμοιβαίας συμφωνίας των ενδιαφερομένων μερών δύναται να λειτουργήσει ως καταλύτης δια της καταθέσεως απόψεων και ιδεών (feedback), που μπορούν ουσιαστικά να συμβάλλουν στην ανακάλυψη της λύσης της προβληματικής καταστάσεως (Nolan-Haley, 2010). Για μια ακόμη φορά ισχύει η κυκλική θεωρία.

Όταν η Ισχύς είναι ανύπαρκτη, όπου $I = 0$, τότε υποδηλώνεται μια εντελώς άνευρη επαγγελματική σχέση κατά την οποία διαπιστώνεται κυρίως μια μεσαιωνικού τύπου συγκυρία απόδοσης και εκτέλεσης της υπηρεσιακής εντολής. Η σχέση προϊσταμένου και υφισταμένου στο σύγχρονο management οφείλει να λειτουργεί εμφανώς μεν διακριτικά δε μέσω υποσυνείδητων επιδραστικών ροών των ρόλων και των ανάλογων θέσεων των φορέων εκ των οποίων και εξυπηρετούνται θετικά ιδιαίτερα οι διαδικασίες εν μέσω προκλήσεων. Αν η προγενέστερη διατύπωση παρουσιάζεται δυσνόητη, τότε σίγουρα μπορεί να γίνει κατανοητή με το εξής παράδειγμα: Ένας/Μία Διευθυντής/τρια Γυμνασίου δύναται κατά τη διάρκεια ενός Σ.Δ. να επιχειρηματολογήσει θετικά επί ενός επίμαχου ζητήματος και ταυτόχρονα να δώσει την πρωτοβουλία στους εκπαιδευτικούς του/της μέσω των επιχειρημάτων-ερεθισμάτων να προκαλέσουν σταδιακά την επίμαχη λύση της προβληματικής καταστάσεως. Οι εκπαιδευτικοί στη συνέχεια αρύονται της ευκαιρίας και διατυπώνουν την άποψή τους, από τις οποίες μάλιστα πηγάζει και μια συνθετική λύση στο ζήτημα της συζήτησης. Ο ίδιος/α στο παραπάνω παράδειγμα δεν επέβαλε καμία δική του/της πρόταση ή λύση (που ίσως πυροδοτούσε είτε διαφωνία είτε και ρήξη), παρόλα αυτά οι εκπαιδευτικοί υποσυνείδητα, στο τέλος της διαδικασίας, αναγνωρίζουν ότι εκείνος/η ήταν ο πυλώνας της επίλυσης, η οποία προωθήθηκε δια της ενδεδειγμένης παρουσίας της πρόκλησης ενώπιον όλων και μέσω αυτής της υποσυνείδητης αναγνώρισης επέρχεται ταυτόχρονα και η αναγνώριση του ρόλου και της ισχύος της θέσης του/της (Petro & Gega, 2023: 335). Παρόλα αυτά η παραπάνω περίπτωση αποτελεί ένα από τα πολλά ενδεχόμενα σενάρια που μπορούν να λάβουν χώρα σε ένα Σ.Δ. στην πράξη. Σε κάθε περίπτωση όμως θεωρείται θεμιτή η διάκριση της I σε θετική και αρνητική αναλόγως αν ενισχύει ή υποδαυλίζει τις σχέσεις των εκπαιδευτικών στη σχεσιακή τους εκπαιδευτική πορεία.

5. Σκοπός

Η δικαιοσύνη εννοιολογικά δύναται να υιοθετήσει ετερόκλητους ορισμούς ανάλογα με το κοινωνικό ή επιστημονικό πεδίο εφαρμογής. Το βέβαιον είναι ότι η ενεργοποίηση των αξιακών της δράσεων προϋποθέτει: α) τα εμπλεκόμενα κοινωνικά υποκείμενα β) το διαταρασόμενο κοινωνικό διακύβευμα γ) τον σύνδεσμο μεταξύ των υποκειμένων και δ) την αμφοτεροβαρή βούληση για επαναφορά της ισορροπίας (Miller, 2001: 230).

Επομένως η σκοποθεσία του συγκεκριμένου πονήματος είναι : α) να καταδείξει ότι όπως δύναται ο ορισμός της δικαιοσύνης να διαφοροποιηθεί εννοιολογικά κατά τον ίδιο τρόπο διαφοροποιούνται και οι προϋποθέσεις της ανταποκρινόμενες μάλιστα στις απαιτήσεις εκάστου πεδίου β) να τονιστεί ότι ένα από τα πιο σημαντικά κοινωνικά πεδία είναι εκείνο της Μέσης Ελληνικής Εκπαίδευσης, εντός της οποίας η ενεργοποίηση των αξιακών δράσεων της δικαιοσύνης είναι απολύτως απαραίτητη τόσο για την εξασφάλιση της

ισορροπίας του συστήματος όσο και για την αξιολογική του αύξηση γ) να σημειωθεί ότι η δικαιοσύνη ως θεσμός και έννοια προϋποθέτει τη σχεσιακή παράμετρο των υποκειμένων, η οποία μπορεί να μελετηθεί και με τη βοήθεια της φιλοσοφίας των μαθηματικών συνόλων, πλην όμως φαίνεται ότι την ξεπερνά λόγω του ότι τα ενεργούντα υποκείμενα δεν οριοθετούνται κατά απόλυτο τρόπο αλλά διέπονται από την αρχή της κίνησης και τη μεταβολής σε κοινωνικό-ψυχολογικό-πολιτικό-αξιακό πεδίο δ) να τονιστεί ότι η δικαιοσύνη δεν συνυφάνεται με την έννοια της καταστολής αλλά της ισορροπίας τόσο των μικρο-συστημάτων όσο και των μακρο-συστημάτων και ε) να δοθεί έμφαση στο ότι η επιτυχία ενός μοντέλου δικαιοσύνης εξαρτάται από το κατά πόσο τα υποκείμενα νιώθουν επιτακτική την ανάγκη της εξισορρόπησης των αιτήσεων και των διεκδικήσεών των. Άνθρωποι, που βιώνουν έντονα στη ζωή τους τη λειτουργία της εξισορρόπησης εφαρμόζουν υποσυνείδητα τη δικαιοσύνη στις κοινωνικές τους σχέσεις (Sirgy, 2019: 1921) και μάλιστα αμφοτεροβαρώς αντίθετα τα άτομα στα οποία παρουσιάζεται μεγάλο έλλειμμα ψυχικής και συναισθηματικής ισορροπίας είτε αποφαινόνται συχνά ότι αδικούνται και απαιτούν έντονα την εφαρμογή του δικαίου είτε δύνανται να εξελιχθούν σε διαστρεβλωτές του αισθήματος του κοινωνικού δικαίου, διεκδικώντας κατά τον Rawls μια ισότητα ως εξισορρόπηση (Mabolo, 2018: 1185). Αναλογικές περιπτώσιολογίες απαντώνται ακόμα και στο χώρο της σχολικής τάξης και του προαυλίου, όπου μαθητές/τριες με κοινωνικά ελλείματα που συντελούν στην αύξηση του αισθήματος ψυχοσυναισθηματικής ανισορροπίας βρίσκονται άλλοτε στη θέση του θύτη και άλλοτε στη θέση του θύματος.

Σε μια σύγχρονη θεώρηση το αίτημα για δικαιοσύνη είναι επιτακτικό στις σύγχρονες κοινωνικές δομές λόγω των ιδιαιτερώσεων καταστάσεων που κατασκευάζουν τα άτομα στο βίο τους (Mabolo, 2018). Η ανάγκη αυτή καταδεικνύεται έντονα από την παρουσία νομοθετικών επιλύσεων που όμως δεν έχουν ψυχοκεντρικό προσανατολισμό (υποσυνείδητη δικαιοσύνη) αλλά κατασταλτικό (νομοτεχνική δικαιοσύνη). Θα ήταν δε πολύ ενδιαφέρουσα μια κοινωνική μελέτη που θα εξετάζει το κατά πόσο τα άτομα έχουν εσωτερικοποιήσει την ανάγκη τόσο της προσωπικής όσο και της κοινωνικής ισορροπίας (Λαού, 2011: 14). Μια τέτοια προσπάθεια θα προφήτευε την παρουσία του *homo Spritualis Judicious* όπου οι κοινωνίες θα ακολουθούσαν τα νάματα μιας Αυγουστίνιας *Civitatis Dei* κατά τρόπο όπου η νομοτεχνική δικαιοσύνη δε θα ήταν απαραίτητη. Ο παραπάνω συλλογισμός όμως θα μπορούσε να αποτελέσει ίσως συνέχεια του παρόντος πονήματος.

6. Αποτελέσματα-Σημερινή κατάσταση

Η εφαρμογή της δικαιοσύνης στην εκπαιδευτική ζωή εύκολα μπορεί να συνδεθεί τέλος με την αντίστοιχη εφαρμογή της εκπαιδευτικής νομοθεσίας όπως ακριβώς συμβαίνει και στην κοινωνική ζωή των Ευρωπαίων πολιτών. Όταν διαπράττεται δηλαδή μια παράβαση, τότε μια ρύθμιση νόμου που την προβλέπει διατυπώνει την άρση της παράβασης είτε θετικά με την παρουσίαση δηλαδή μιας καινοφανούς ρύθμισης δια της οποίας επανέρχεται η προτέρα κατάσταση (θετικό δίκαιο) είτε αρνητικά με την επιβολή ποινής (κατασταλτικό δίκαιο), ιδιαίτερα σε περιπτώσεις ζημίας, είτε και με τους δυο τρόπους ταυτόχρονα (σύνθετο δίκαιο). Για παράδειγμα προβλέπεται νομοθετικά ο σχεδιασμός των σχολικών εκδρομών (Φ.14/89494/ΓΔ4/9-7-2020 (Β' 2888) και 20883/ΓΔ4/12-2-2020 (Β' 456) Υπουργικών Αποφάσεων αναφορικά με την ασφαλή διενέργεια μαθητικών οδικών μετακινήσεων), όπου η εκούσια ή ακούσια παράβαση μιας προβλεπόμενης διαδικασίας δύνανται να επιφέρει είτε τη θεραπεία της είτε την ακύρωση της εκδρομής. Ο νόμος διασφαλίζει την ύπαρξη και τη λειτουργία ενός συνόλου διαδικασιών δια των οποίων και επιτελείται η ορθή και ομαλή

λειτουργία του εκπαιδευτικού αλλά και του κοινωνικού συστήματος γενικότερα (Anshar & Netrivianti, 2024: 109–115). Οι διαδικασίες αυτές οπωσδήποτε σχετίζονται με τα ενδιαφερόμενα πρόσωπα της σχολικής κοινότητας πλην όμως σε καμία περίπτωση δεν υποκαθιστούν τα πρόσωπα. Η δικαιοσύνη επομένως οφείλει να εκληφθεί διττώς, ήτοι ως νομοτεχνική, η οποία έχει διορθωτικό και κυρωτικό χαρακτήρα είτε ως σχεσιακή όπου τότε οφείλει να λαμβάνει υπόψη τα πρόσωπα όχι ως δρώντα υποκείμενα αλλά ως προσωπικότητες που στην πορεία της εξέλιξης και κοινωνικής εκδίπλωσής τους είναι δυνατόν να σφάλουν. Στη μετανωτερότητα την οποία και διέρχεται η ανθρωπότητα, η νομοθεσία ως σύστημα νομικών κανόνων αδυνατεί να κατανοήσει τον άνθρωπο ως προσωπικότητα εξαιτίας ενός άκρατου θετικισμού που τη διέπει στη λειτουργικότητά της. Επομένως, σε μία μελλοντική διάσταση η μείωση της αρνητικής ισχύος (I) του θετικισμού και η αντίστοιχη αύξηση της θετικής ισχύος του ανθρωπισμού θα επιφέρει στα συγκοινωνούντα δοχεία της Εκπαίδευσης και της Δικαιοσύνης σύζευξη και ισορροπία. Σε μια τέτοια περίπτωση η έννοια της δικαιοσύνης ενδέχεται να βρει τα χαμένα μέτρα της, που οι άνθρωποι επιζητούν σε κάθε εποχή.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Abizadeh, A. (2021). The grammar of social power: power-to, power-with, power-despite and power-over. *Political Studies*, 71(1), 3–19. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/0032321721996941>
- Ahmad, K. Z. B., Jasimuddin, S. M., & Kee, W. L. (2018). Organizational climate and job satisfaction: do employees' personalities matter? *Management Decision*, 56(2), 421–440. Retrieved from <https://doi.org/10.1108/md-10-2016-0713>
- Anshar, S., & Netrivianti, N. (2024). The essence of legislation in realizing a legal state based on justice and welfare. *Jurnal Ilmiah Ekotrans & Erudisi.*, 4(1), 109–115. Retrieved from <https://doi.org/10.69989/pw0yem58>
- Ashforth, B. E., Sluss, D. M., & Saks, A. M. (2007). Socialization tactics, proactive behavior, and newcomer learning: Integrating socialization models. *Journal of Vocational Behavior*, 70(3), 447–462. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2007.02.001>
- Beamish, W. I., & Bryer, F. K. (2014). Social and emotional learning. In *The SAGE Encyclopedia of Classroom Management*. Retrieved from <https://doi.org/10.4135/9781483346243.n314>
- Buettner-Schmidt, K., & Lobo, M. L. (2011). Social justice: a concept analysis. *Journal of Advanced Nursing*, 68(4), 948–958. Retrieved from <https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2011.05856.x>
- Christakis, N. A., & Fowler, J. H. (2011). Connected: the surprising power of our social networks and how they shape our lives - how your friends' friends' friends affect everything you feel, think, and do. *Mathematics and Computer Education*, 48(2), 201. Retrieved from <http://ci.nii.ac.jp/ncid/BB05014193>
- Fowler, I. N. a. C. I. J. H. (2009). *Connected: The surprising power of our social networks and how they shape our lives*. Retrieved from <http://ci.nii.ac.jp/ncid/BB0313473X>
- Hamdanieh, L., Stephens, C., Olyaeemanesh, A., & Ostadtaghizadeh, A. (2023). Social justice: The unseen key pillar in disaster risk management. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 101, 104229. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2023.104229>

- Hogan, R., & Sherman, R. A. (2019). Personality theory and the nature of human nature. *Personality and Individual Differences*, 152, 109561. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.paid.2019.109561>
- Kaliyadan, F., & Kulkarni, V. (2019). Types of variables, descriptive statistics, and sample size. *Indian Dermatology Online Journal*, 10(1), 82. Retrieved from https://doi.org/10.4103/idoj.idoj_468_18
- Nolan-Haley, J. M. (2010). Mediation: the “New arbitration.” *SSRN Electronic Journal*. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID1713928_code339387.pdf?abstractid=1713928&mirid=1
- Petro, M., & Gega, O. (2023). Relations between colleagues and the principal role in this relationship. *Corporate Governance and Organizational Behavior Review*, 7(3, special issue), 335–346. Retrieved from <https://doi.org/10.22495/cgobrv7i3sip9>
- Powell, S. D. (2004). *Introduction to middle school*. Retrieved from https://openlibrary.org/books/OL7332561M/Introduction_to_Middle_School
- Rook, K. S. (2015). Social networks in later life. *Current Directions in Psychological Science*, 24(1), 45–51. Retrieved from <https://doi.org/10.1177/0963721414551364>
- Sen, A. (2012). Values and justice. *Journal of Economic Methodology*, 19(2), 101–108. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/1350178x.2012.683601>
- Serje, M. (2017). Social relations: A critical reflection on the notion of social impacts as change. *Environmental Impact Assessment Review*, 65, 139–146. Retrieved from <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2017.04.006>
- Strand, T. (2022). What promotes justice in, for and through education today? *Ethics and Education*, 17(2), 141–148. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/17449642.2022.2054563>
- Thrupp, M., & Tomlinson, S. (2005). Introduction: education policy, social justice and ‘complex hope’. *British Educational Research Journal*, 31(5), 549–556. Retrieved from <https://doi.org/10.1080/01411920500240684>
- Λαού, Ε. (2011). *Αριστοτέλης-Hobbes: Φυσική Κατάσταση και Πολιτική Συγκρότηση* (Αδημοσίευτη Διπλωματική Εργασία). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη. Ανακτήθηκε από <https://ikee.lib.auth.gr/record/128244/files/GRI-2011-7773.pdf>
- Σπηλιωτόπουλος, Ε. (1997). *Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου* (8η έκδ.). Αθήνα: Σάκκουλα.

